

Panorama d'un nou segle. La literatura infantil en català

Article en català

TERESA MAÑÀ
Universitat de Barcelona

El panorama de LIJ en català des dels anys noranta i en la dècada inicial del segle XXI presenta unes característiques similars al de les edicions en castellà: producció abundant, una àmplia nòmina d'autors entre els quals hi han molts noms amb llarga trajectòria i algunes noves veus, diversitat de gèneres —a excepció del teatre, que manté una presència testimonial—, i una oferta extensa i plural que es nodreix amb l'aparició constant de noves col·leccions per a totes les edats i, tot plegat, amb un bon nivell mitjà de qualitat. Malgrat que es va incorporar tardanament al mercat —ja que fins als anys seixanta no es va poder editar en llengua catalana—, amb el pas dels anys la LIJ catalana s'ha consolidat i professionalitzat i, com opina el crític Josep M. Aloy, en un balanç fet el 2007 amb motiu dels vint anys d'existència del Consell Català del Llibre Infantil i Juvenil (CliJCAT), la nostra literatura resisteix qualsevol comparació amb la que es publica en altres països. El panorama és, doncs, normal i normalitzat.

Signes de normalitat: editorials, autors i il·lustradors

La bona salut del llibre infantil en català és visible tant en la quantitat d'empreses editorials que publiquen llibres infantils com en la llarga llista d'autors i il·lustradors, molts dels quals poden dedicar-se de manera professional a escriure només per a nens i joves. Cal recordar, però, que l'edició de llibres infantils i juvenils en català presenta, cada vegada més, grans coincidències amb l'edició castellana, ja que els llibres s'editen, simultàniament o al cap de poc temps, en les dues llengües.

Amb el nou segle va haver-hi un cert enrenou a les empreses editorials: d'una banda, fusions i compres que han portat a desdibuixar els trets d'editorials que van marcar la història de la literatura infantil catalana (La Magrana, abduïda per RBA, o totes les que es troben actualment dins del Grup 62, participat per Planeta, com ara Destino, Empúries o Columna); de l'altra, però, han sorgit noves iniciatives i segells independents que han renovat les propostes: les narracions sobre temes de la natura editades per Lynx, els llibres d'art de Serres,

les obres de petit format d'Sb, les belles edicions de clàssics anglosaxons de l'editorial Flamboyant, els originals llibres il·lustrats de Thule i Los Libros del Zorro Rojo se sumen a ofertes més clàssiques com les novel·les d'Edicions del Pirata i les Edicions del Roure de Can Roca.

Mantenint des de fa anys l'activitat, trobem editorials veteranes com La Galera, que fa més de quatre dècades que edita per a nens; l'emblemàtica Joventut, que segueix amb la trajectòria iniciada el 1925, i Publicacions de l'Abadia de Montserrat, l'única que publica només llibres en llengua catalana. A aquesta enumeració, cal afegir-hi les divisions catalanes dels grans grups (Cruïlla d'SM, Barcanova d'Anaya, Baula de Luis Vives, Grup Promotor d'Alfaguara), que se sumen a les que editen llibres de text i mantenen, al seu torn, una línia de llibres infantils (Edebé, Casals amb els segells Combel i Bambú). Entre les editorials que editen en català, cal esmentar l'esforç de segells estrangers (Ekaré, Fondo de Cultura Económica) i altres de la resta d'Espanya (Kalandraka, OQO, Lóguez), gràcies als quals els nostres nens poden llegir en la seva llengua els títols clàssics de Maurice Sendak, Anthony Browne o Chris Van Allsburg.

Cal fer esment especialment de les editorials valencianes que es mantenen a còpia de tenacitat i d'imaginació en un medi lingüístic menys favorable. S'esforcen per ampliar l'oferta amb noves col·leccions i, amb la irrupció de llibres d'acurat disseny i edició, fan possible que la LIJ en valencià tingui, cada vegada més, projecció fora del País Valencià. Just és referir-nos a les dues editorials amb més recorregut, Tàndem i Bromera, a les quals podem afegir-ne d'altres com ara Edicions del Bullent, Marfil, Brosquil o Perifèric, que també han arrelat feliçment. Per contra, la producció de les editorials situades a les illes Balears és residual, i els autors d'aquesta comunitat acostumen a publicar en editorials barcelonines.

Pel que fa als creadors, el *Diccionari d'autors* elaborat pel ClijCAT arriba en aquest moment a la suma de 262 autors i il·lustradors que han publicat, si més no, cinc obres. Si ens detinguéssim en cada un dels noms, veuríem que la producció editorial es concentra, en gran part, en autors que fan anys que publiquen.

Segueixen al peu del canó aquells que van iniciar i van mantenir el gènere en els anys de la recuperació com ara Joaquim Carbó, Emili Teixidor, Josep Vallverdú —de qui s'han editat

les obres completes— i Sebastià Sorribas (mort el 2007), als quals es van sumar, als setanta i vuitanta, altres noms d'èxit que segueixen actius: Mercè Canela i Pep Albanell a Catalunya; Janer Manila i Miquel Rayó a les Balears, i Enric Lluch i M. Jesús Bolta a la Comunitat Valenciana. A aquests cal afegir-hi, en la dècada dels noranta, un bon conjunt de creadors responsables de gran part dels títols publicats en la primera dècada del segle. Els nostres joves lectors poden gaudir de la versatilitat de Joan de Déu Prats i de Joan Armangué; de la ironia de Salvador Comellas; de l'amor per la natura que ens transmeten Pere Martí i Josep F. Delgado; del realisme i la quotidianitat que impregnen les obres de Jaume Cela i de Pau Joan Hernández, o de les delirants situacions que creen David Nel·lo i Pasqual Alapont. En aquests anys també cal remarcar la copiosa obra en català de Jordi Sierra i Fabra, el més fèrtil dels autors espanyols, que treballa indistintament en català i castellà.

Podem pensar que el relleu generacional està engegat amb noves veus com ara Carles Sala, guanyador de tres premis només l'any passat, i amb les aportacions d'altres autors que s'han donat a conèixer en aquest mil·lenni i dels quals podem destacar: el domini del llenguatge i la creació d'universos propis d'Antoni García Llorca, els escenaris inquietants de Josep Sempere, el sentit de l'humor irreverent d'Anna Manso, la tendresa dels contes de Pep Molist o les esbojarrades peripècies dels personatges de Francesc Gisbert i de Teresa Broseta.

D'altra banda, mentre autors procedents de la literatura d'adults, com ara Lolita Bosch, han desembarcat feliçment a la LIJ, altres incursions de professionals mediàtics (homes del temps, presentadors de televisió) han tingut menys significació.

La normalització s'observa també en el nombre creixent de premis (vint en la relació que anualment facilita la revista *CLIJ*) a obres originals en llengua catalana, majoritàriament de narrativa, amb una notable participació d'entitats de la Comunitat Valenciana. Entre els que més bons fruits han donat hi ha el Premi Hospital Sant Joan de Déu, que es concedeix a un text, i posteriorment el Jurat decideix a qui s'encarreguen les il·lustracions. Aquesta elecció aporta un valor afegit als títols editats per La Galera / Cercle de Lectors, que, vistos en conjunt, representen una excel·lent mostra de la capacitat dels nostres il·lustradors: Francesc Infante (*El segrest*

de la primavera, 1999); Montse Ginesta (*Adormits*, 2000); Judit Morales (*I doncs, Pinot*, 2001); Mabel Pierola (*Sóc molt Maria*, 2002); Francesc Rovira (*Els patins del Sebastià*, 2003); Jordi Vila (*Paper de diari*, 2004); Tha (*L'home del sac*, 2005); Gusti (*El nen gris*, 2006); Emilio Urberuaga (*Dos fils*, 2007), l'únic treball que pertany a un il·lustrador que treballa fora de Catalunya; Joma (*Per un botó*, 2008), i Arnal Ballester (*En Faiquè*, 2009).

Un bona oferta i per a tothom

El panorama en aquesta dècada s'ha caracteritzat per l'augment en el nombre de col·leccions i de títols en els dos segments extrems dels lectors: per als molt petits i per als joves adults.

Per als primers lectors o per als que no saben llegir, han sorgit col·leccions amb un absolut domina la imatge, entre les quals cal destacar: Espais, una iniciativa de La Galera en què Cristina Losantos perfila uns detallats escenaris desplegable; les enginyoses històries breus i circulars de Ziu, escrites i dibuixades per Montse Ginesta i els particulars personatges dels Bum-Bum creats per Luchini que va publicar Abadia de Montserrat, i les divertides propostes d'Imma Pla i Montse Ganges. A això s'afegeixen un munt de llibres emmotllats, amb pestanyes, desplegable, de roba, de plàstic, gegants o diminuts, acompanyats de CDs o d'objectes inversemblants, etc. S'imposa el llibre com a objecte de consum.

Per a lectors joves, la novel·la realista segueix dominant el panorama sota el guiatge d'autors que tracten temes una mica a remolc de l'actualitat —Dolors Garcia Cornellà, Gemma Pasqual— amb derivacions cap a temes de conscienciació social com la d'Àngels Bogunyà *Les veus protectores* (2004), o de sensibilització feminista com la de Gemma Lienas *El diari lila de la Carlota* (2001), per esmentar dues de les més destacables. En el rànquing de gèneres, se situen a continuació les novel·les d'intriga, encara que amb diferents tractaments, que van des de les més properes al terror a les més habituals amb joves investigadors o professionals que han de resoldre un misteri com els que plantegen Xavier Vernetta, Xavier Bertran i Andreu Martín, cultivadors del gènere negre.

Són pocs els autors que han seguit l'estela reeixida del *fantasy*, a excepció de Maite Carranza, que s'ha atrevit i triomfat amb una trilogia de bruixes feministes d'arrels pròpies (*La guerra de les bruixes*, 2005-2007).

La recuperació de la guerra civil, juntament amb la història recent dels anys seixanta i setanta, ha generat una notable quantitat de títols en aquesta dècada, alguns dels quals enumerem a continuació: Jaume Cela (*El centaure*, 2004; *El temps que ens toca viure*, 2007), Miquel Rayó (*El camí del far*, 2000), J.F. Delgado (*Els llops de la lluna roja*, 2002), Gemma Pasqual (*L'últim vaixell*, 2004), Andreu Sotorra (*Els silencis de la boca de la mina*, 2007) i Jordi Sierra i Fabra (*Els focs de la memòria*, 2008). En canvi, la ciència-ficció i les aventures escassegen —Montserrat Galícia i Josep Lorman són els referents en aquests gèneres— si no és en contextos històrics.

En el terreny dels llibres il·lustrats, la concessió del Premio Nacional de Ilustración a Arnal Ballester i Miquel Calatayud, el 2008 i el 2009, respectivament, ha significat el reconeixement no només a la qualitat i professionalitat de tots dos il·lustradors, sinó també a aquesta especialització. Tot i que es continuen editant majoritàriament títols estrangers, s'ha notat un esforç per donar cabuda a llibres de producció pròpia en què la il·lustració té un paper protagonista. De la collita d'aquests darrers anys, cal destacar els treballs de Montse Gisbert (*El segle més nou del món*, 2001); *Blancaleu* (2002) —una preciosa col·lecció d'àlbums de la desapareguda editorial Aura— i *L'Odissea* (2008) de Pep Montserrat; *Gegantassos i nanets* (2003) de Mabel Pierola; *I ara què ve? Costumari per a nens i nenes* (2005) de Cristina Losantos; *Vull una corona* (2005) i *Àlicia i els països de les meravelles* (2007) d'Ignasi Blanc; *Tres contes de carnaval* (2007) de Cristian Inaraja i, més recentment, *Vet aquí un pèl* (2008) de Marta Balaguer, *La llegenda de sant Jordi* (2008) de Roger Olmos, *El nen perdut* (2009) de Tàssies, i *Dimitri* (2009) de Rebeca Luciani. En llibres de butxaca i edicions més modestes trobem també propostes il·lustrades, atractives i personals, com ara les que ens ofereixen Lluís Farré amb el *Endrapallibres* (2001), Gabriela Rubio amb *La bruixa Tibúrcia* (2002), Sebastià Serra amb *La nit de Sant Joan* (2002) i Bernat Cormand amb *El dibuixant d'ossos* (2008). Tanquem la relació amb el record a Enric Solbes, mort sobtadament l'any 2009, autor de les elegants il·lustracions que identificaven l'editorial Bromera.

La consciència que cal atendre la diversitat ha arribat també als llibres infantils. Sorgeixen edicions de textos preparats amb les pautes de "lectura fàcil" dirigits a col·lectius amb dificultats lectores com ara

les col·leccions *Contes d'arreu*, de contes tradicionals, i *Tant de gust*, de gènere biogràfic (Abadia de Montserrat), i la col·lecció *Kalafat* (Castellnou), de clàssics juvenils. Per la seva banda, l'editorial El Cep i la Nansa ha tret al mercat la col·lecció Ginjoler, de llibres que combinen l'escriptura amb el llenguatge dels signes. La multiculturalitat lingüística es veu reflectida en la col·lecció Minaret (La Galera), que presenta textos escrits en tres llengües: català, castellà i àrab o xinès.

Ja abans de la concessió el 2002 del Premio Nacional de Literatura Infantil al poeta Miquel DescLOT, la poesia havia iniciat una tímida aparició; però en aquests deu anys ha crescut considerablement: a les obres de la degana Joana Raspall (n. 1913) s'hi han incorporat les creacions de la fecunda Lola Casas —més de vint títols des de l'any 2001—, juntament amb altres originals proposades que van des de la singularitat de Josep Sala-Valldaura a la sensibilitat de Marc Granell, passant per l'enginy de Llorenç Jiménez. A remolc de l'èxit, les editorials han creat col·leccions específicament destinades a aquest gènere, com ara la col·lecció *La Lluerna* (Abadia de Montserrat), de poemes i cançons al voltant d'un tema, o la col·lecció *Vull llegir! Poesia* (Cruïlla), llibres d'un sol poema, destinats a primers lectors, en els quals cada pàgina conté un vers i una il·lustració.

En canvi, el gènere dramàtic continua estant a la cua dels llibres de ficció. Els pocs títols de teatre infantil i juvenil que es publiquen en aquests moments, després de suspeses les dues col·leccions de l'editorial La Galera —Tramoia i Tramoietta—, es troben en el catàleg de la mallorquina El Gall Editor i en la col·lecció El Micalet Teatre de editorial Bromera.

No considerarem en aquest balanç els cada vegada més nombrosos títols que a mig camí entre la ficció i la informació tracten temes que interessin als adults (l'adopció, la diversitat, l'ecologia, el civisme), una tendència excessivament educativa i utilitària que s'està incrementant en els llibres per a petits. Són obres que, en pro del missatge, obliden moltes vegades la funció lúdica de la lectura i que resulten, ens temem, poc atractius per als lectors.

Una LIJL amb futur

La força i la vitalitat de la LIJ en català es demostren també en altres camps, més enllà de l'edició. Una de les evidències de la seva normalitat és l'augment, en els últims anys, de les obres d'investigació sobre

la LIJ, atribuïble a l'estatus universitari d'aquesta matèria. Des de diferents universitats s'ha impulsat l'estudi i anàlisi de la LIJ, amb uns resultats excel·lents, com ara els treballs generats per la Xarxa Temàtica de LIJ catalana (1999-2006), formada per investigadors de les universitats de l'àrea catalana, que s'han materialitzat en dues publicacions: *La literatura infantil i juvenil catalana: Un segle de canvis* (2002), un repàs al desenvolupament d'aquesta matèria des de distintes facetes, i *El patrimoni de la imaginació: Llibres d'ahir per a lectors d'avui* (2005), una anàlisi dels títols més rellevants dins la història de la LIJ catalana. Una altra aportació interessant per esmentar és l'estudi elaborat per encàrrec del CljCAT sobre la situació del llibre infantil i juvenil en català (2002), que seria molt convenient actualitzar.

Així mateix, aquests anys s'han celebrat quatre congressos de la LIJ catalana —a la Seu d'Urgell (1997), Vilafranca del Penedès (2001), València (2004) i Mollerussa (2009)—, que han propiciat un espai per a la trobada i el debat dels especialistes i també la publicació de les actes. En el si del segon Congrés, van néixer dos premis concebuts per reconèixer els treballs de difusió i recerca en l'àmbit de la LIJ catalana, que reben el nom de dos dels seus protagonistes: el Premi Aurora Díaz-Plaja, per a articles publicats (el primer premi s'atorgà el 2003, abans de la mort d'aquesta bibliotecària tan recordada), i el Premi Josep Vallverdú, destinat a estudis inèdits.

El potencial de l'entorn digital ha afavorit l'augment de presència de la LIJ: a més de les possibilitats d'informar-se en línia a través de catàlegs, obres de referència, butlletins d'editorials, revistes digitals, etc., hi ha un gran nombre de blocs sobre tots els temes i gèneres per als qui volen parlar, discutir i criticar el que es publica i a qui ho publica. Cal destacar en aquesta immensa xarxa la revista digital *Cornabou*, dirigida pel periodista i crític Andreu Sotorra i, en el doble format, imprès i en línia, la revista *Faristol*, publicació del CCljCAT, que aquest any 2010 farà vint-i-cinc anys.

La LIJ catalana ha iniciat el segle XXI amb força i dinamisme gràcies a un grup d'editorials nombrosos i potent, i a autors i il·lustradors que, alguns des dels inicis de la recuperació i altres més recentment, han estat capaços d'atreure les diferents generacions de lectors. Es pot concloure que l'edició de llibres infantils en català és abundant en títols, variada en gèneres i temàtiques, formalment correcta i, en

conjunt, equiparable a la d'altres països.

El panorama és satisfactori, però ens agradaria, en aquest nou segle, millorar els resultats en alguns aspectes: aconseguir més projecció internacional dels nostres autors i il·lustradors; augmentar les traduccions de cultures i llengües no anglosaxones; reeditar els “nostres” clàssics per garantir que els

nens de llengua catalana coneguin i gaudeixin determinats títols en aquests moments descatalogats i, evidentment, assolir més reconeixement i tenir menys dependència de l'escola. Són els bons desitjos per a la nostra LIJ, que desitgem també per a totes les LIJ.

Bibliografia

I Congrés de Literatura Infantil i Juvenil Catalana.

La Seu d'Urgell, 1997 (1998). Barcelona: Associació d'Escriptors en Llengua Catalana,

II Congrés de Literatura Infantil i Juvenil Catalana.

Vilafranca del Penedès, 2001 (2001). Barcelona: Associació d'Escriptors en Llengua Catalana,

III Congrés de Literatura Infantil i Juvenil Catalana.

La sabateta de vidre. València, 2004 (2005). Catarroja: Perifèric / València: Universitat de València.

ALOY, Josep M. (2007). “Vint-i-cinc anys de literatura infantil i juvenil en català”. *Faristol*, 59 (novembre del 2007).

CLIJ. Cuadernos de Literatura Infantil y Juvenil.

Barcelona: Editorial Torre de Papel, 1996- Consell Català del Llibre Infantil i Juvenil. En

línia: www.ClijCAT.cat.

Cornabou. Revista de Literatura Infantil i Juvenil. En línia: www.andreusotorra.com/cornabou.

Diccionari d'autors i autores de literatura infantil i juvenil en català. Barcelona: Consell Català del Llibre per a Infants i Joves. En línia: www.ClijCAT.cat/diccionari/Catala/Diccionari.html.

Faristol. Revista de Literatura Infantil i Juvenil (1985). Barcelona: Consell Català del Llibre Infantil i Juvenil.

La literatura infantil y juvenil catalana: Un segle de canvis (2002). Barcelona: ICE de la UAB.

El patrimoni de la imaginació: Llibres d'ahir per a lectors d'avui (2005). Palma: Institut d'Estudis Balears.

TERESA MAÑÀ: Professora de la Facultat de Biblioteconomia de la Universitat de Barcelona. Com a especialista en literatura infantil, col·labora regularment en diferents publicacions especialitzades (CLIJ, Faristol, Anuari SM) y des de l'any 1996 és responsable del panorama de llibres infantils en català de la revista Serra d'Or.